

تأثیر اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در مقابله با تحریم‌های اقتصادی

مرتضی عزتی^۱

علی احمدی^۲

قاسم انوری^۳

محمد رضا اصغری هرندی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۹/۲۰

چکیده

این تحقیق که از نوع توصیفی تحلیلی هست باهدف بررسی میزان تأثیرات تحریم‌ها بر فعالیت‌های اقتصادی کشور و متعاقب آن سنجش میزان تأثیر اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بر تهدیدات و تحریم‌های دشمنان صورت گرفته است. جامعه مورد مطالعه نخبگان علمی و خبرگان اجرایی مرتبط با حوزه‌ی اقتصادی کشور است که در حجم نمونه‌ای متشکل از ۱۶ نفر و به‌صورت هدفمند انتخاب گردیده‌اند، انجام شده است. داده‌های به‌دست آمده از طریق دو پرسشنامه با استفاده از روش‌های تحلیل آماری پارامتری (ضریب همبستگی پیرسون) آزمون شده است. نتایج به‌دست آمده نشان از بالا بودن میانگین وزنی قابلیت‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در مقایسه با میانگین وزنی اثرات تحریم‌ها بر اقتصاد کشور دارد. آزمون فرضیه نیز نشان از آن دارد که بین اجرای مؤثر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و میزان تأثیر تحریم‌ها رابطه‌ی معکوس وجود دارد به این مفهوم که در صورت پیاده‌سازی و اجرای مناسب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ضمن بی‌اثر و خنثی کردن اثرات تحریم‌ها حتی امکان پیشرفت در شرایط بحران وجود دارد.

کلید واژه‌ها: تهدید، تحریم اقتصادی، اقتصاد مقاومتی، بازدارندگی

^۱ - عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

^۲ - رئیس کمیسیون مشترک مجمع تشخیص مصلحت نظام

^۳ - دانشجوی دکتری - مدیریت راهبردی پدافند غیرعامل - دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)

^۴ - دانشجوی دکتری - مدیریت راهبردی پدافند غیرعامل - دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

امروزه تحریم‌های بین‌المللی به‌عنوان ابزاری برای اعمال فشار اقتصادی بر کشورها از سوی بعضی از کشورها شورای امنیت سازمان ملل در جهت تعدیل در سیاست‌ها و رفتار آن‌ها استفاده می‌گردد. تحریم‌های اقتصادی از جمله سازوکارهای اجرایی عمده‌ای است که در سالهای اخیر به‌دفعات متعدد از سوی بعضی کشورها و شورای امنیت علیه بسیاری از کشورها اعمال شده است.^۱ هرچند مجمع عمومی سازمان ملل متحد به‌کرات اقدامات قهرآمیز اقتصادی را به‌عنوان وسیله‌ای جهت دستیابی به اهداف سیاسی محکوم کرده و از کشورهای صنعتی خواسته تا از موضع برتر خود به‌عنوان وسیله اعمال فشار اقتصادی باهدف تغییر رفتار سایر کشورها استفاده نکنند بااین‌حال، آمریکا همواره تلاش کرده است از ابزار تحریم به‌منزله ابزاری سیاسی برای تحت‌فشار قرار دادن کشورها بهره جوید.

از آنجاکه تحریم‌ها معمولاً به سه دسته تحریم‌های یک‌جانبه، تحریم‌های چندجانبه و تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد دسته‌بندی می‌شود، تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران از تحریم یک‌جانبه آمریکا آغاز به‌مرور دامنه و گستره‌ی آن باهدف کاهش توان کشور، افزایش هزینه تعامل با سایر کشورها و جلوگیری از رشد و پیشرفت ملی، توسعه یافت.

اصطلاح «اقتصاد مقاومتی» برای اولین بار شهریورماه ۱۳۸۹ توسط رهبر معظم انقلاب امام‌خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) در دیدار کارآفرینان سراسر کشور وارد ادبیات سیاسی و اقتصادی کشور شده و به دنبال آن سیاست‌های کلی اقتصادمقاومتی در ۲۴ بند توسط معظم‌له باهدف بی‌اثر کردن تحریم‌ها و جنگ اقتصادی دشمنان ابلاغ گردید.

نظر به ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی دغدغه این تحقیق براین قرار دارد که مشخص گردد، تأثیر اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در مقابله با تحریم‌های اقتصادی به چه میزان است؟

در این راستا مفاهیم کلیدی تحریم‌ها و مؤلفه‌های اصلی اقتصاد مقاومتی احصا شد، لذا هدف اصلی

۱ - تحریم کشورهای آرژانتین، برزیل، شیلی، چین، کامرون، کلمبیا، کوبا، السالوادور، اتیوپی، گواتمالا، هائیتی، هند، اندونزی، عراق، لیبی، مالای، برمه، نیکاراگوئه، نیجریه، پاکستان، پاناما، پاراگوئه، نیجریه، پرو، آفریقای جنوبی، سریلانکا، سودان، سوریه، تایوان، گامبیا، کره جنوبی، تایلند، اروگوئه و شوروی سابق از جمله تحریم‌هایی است که تا کنون صورت گرفته است.

این تحقیق بررسی رابطه و تأثیر اجرای سیاست گذاری اقتصاد مقاومتی بر خنثی سازی و بی اثر کردن تهدیدات و تحریم های اقتصادی دشمنان و هدف فرعی آن تبیین تأثیر تحریم ها بر فعالیت های اقتصادی کشور هست بنابراین سؤال اصلی این پژوهش، عبارت است از این که: بین اجرای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی و مقابله با تحریم ها چه رابطه وجود دارد؟ و سؤال فرعی نیز عبارت است از: تحریم های اقتصادی بر فعالیت های اقتصادی کشور چه تأثیری گذارده است؟ همچنین فرضیه تحقیق با این عنوان که " بین اجرای سیاست های اقتصاد مقاومتی و میزان تأثیرگذاری تحریم های اقتصادی رابطه معکوس وجود دارد" مورد آزمون قرار خواهد گرفت .

مبانی نظری

مفهوم شناسی تحریم اقتصادی

استفاده از تحریم های اقتصادی به منظور اجرای مقاصد سیاسی روش جدیدی نیست. دولت ها به دلایل مختلف در طول تاریخ به تحریم های اقتصادی متوسل گردیده اند. استفاده از این ابزار بر اساس برخی مستندات به قبل از میلاد مسیح بازمی گردد. اولین تحریم اقتصادی ثبت شده به دوران یونان قدیم بازمی گردد که در سال ۲۳۴ ق.م با فرمان مگاریا، تجارت میان مگاریا و امپراتوری آتن ممنوع شد. توجه جدی به تحریم اقتصادی در دوران معاصر از جنگ جهانی اول شروعی دوباره یافته است از فاصله جنگ جهانی اول تا سال ۱۹۹۰، یعنی در طول نزدیک به ۷ سال، در مجموع ۱۱۵ مورد تحریم اقتصادی علیه کشورهای مختلف تصویب و به اجرا گذاشته شده است که به طور متوسط برابر است با ۱/۵ تحریم در سال بوده است (Hufbauer and Barbara, 2003:29). در طی دهه ۱۹۹۰ هم زمان با فروپاشی شوروی سابق تحریم های اقتصادی جهان به شدت افزایش یافت و به ۹۲ درصد رسید که تنها در دوره اول ریاست جمهوری کلینتون دولت آمریکا ۶۱ تحریم اقتصادی را علیه ۳۵ کشور جهان، با جمعیتی بالغ بر ۲,۳ میلیارد نفر، یعنی ۴۲٪ کل جمعیت جهان و ۷۹۰ میلیارد دلار صادرات، یعنی ۱۹٪ صادرات جهان، به اجرا گذاشت .

چنانچه در زمان های گذشته از فشارهای نظامی برای تحمیل سیاستی در حوزه بین الملل بر کشوری استفاده می شد، امروزه به واسطه رشد صنعت و با توجه به تأثیر مستقیم اقتصاد بر سیاست و فرهنگ یک جامعه، گزینه فشار اقتصادی در بسیاری موارد بر فشارهای نظامی ترجیح داده می شود. تحریم اقتصادی اغلب به عنوان جایگزین جنگ و اعمال قوه قهریه تلقی می شود. مقصود از مناسبات اقتصادی نیز همه انواع روابط اقتصادی اعم از تجاری، مالی و خدمات است (احمدی

۱۳۹۲: ۷۵). بنابراین تحریم اقتصادی نوعی محدودیت و فشار اقتصادی است که این‌گونه محدودیت باید از اشکال دیگر فشارهای نامطلوب، از قبیل محدودیت‌های تجاری مجاز در اساس‌نامه سازمان تجارت جهانی، تحریم‌های نمادین که ممکن است شامل یک مورد جزئی باشد و هدفش تأثیرگذاری بر زندگی عمومی اقتصادی نیست، و نیز تحریم‌های دیپلماتیک و تحریم‌های نظامی متمایز شود.

فرضیه تحریم را اولین بار گالتونگ (Galtung, 1967: 378-416) برای بیان اعلام نارضایتی و بازداشتن برخی از رفتارهای کشورهای کشورها مطرح کرد و سپس چن (۲۰۰۰) نظریه تحریم را گسترش داد و بیان کرد که تحریم یک روش ارسال پیام به دیگر کشورهاست که باید رفتار مشابهی را با کشور هدف داشته باشند (یاوری و دیگران، ۱۳۸۸: ۲۳).

نظریه‌های "تحریم" ارتباط مستقیم با بکارگیری قدرت اقتصادی دارد بنا به تعریف رابرت ژلپین تحریم اقتصادی یعنی "دست‌کاری روابط اقتصادی به منظور اهداف سیاسی" حتی برخی تحریم‌های اقتصادی را نیز جزئی از مهارت‌های دیپلماتیک می‌دانند (زهرانی، ۱۳۷۷: ۴) به عبارت دیگر تحریم‌های اقتصادی به معنی اقدامات غیرنظامی است که بر انتقال کالا، خدمات و یا سرمایه به یک کشور خاص، تأثیر نامطلوبی می‌گذارد و هدف از برقراری آن تنبیه یا مجازات و یا وادار ساختن آن کشور به تطبیق خود با اهداف سیاسی دولت تحریم کننده و یا بیان ناخرسندی کشور تحریم کننده از اقدامات و رفتارهای آن کشور است (بهروزی فر، ۱۳۸۸: ۱۹۵)

در تعریف دیگر تحریم عبارت است از القای اجباری، دولتی، یا تهدید به القای تجارت مرسوم و روابط مالی با یک کشور تحریم شده به منظور تغییر در سیاست‌های آن کشور است. از دیدگاه حقوق بین‌الملل تحریم‌ها بخشی از تدابیر تنبیهی هستند که شورای امنیت به عنوان واکنش علیه دولت‌های متخلف اتخاذ می‌نماید. این تحریم‌ها به منزله هنجارهای واکنشی و موردی هستند که به محض تصمیم شورا ایجاد می‌شوند و تا هنگامی که شورا خاتمه آن‌ها را احراز نکرده و درمورد آن‌ها تصمیم نگرفته، به قوت خود باقی خواهند ماند به تعبیر دیگر تحریم‌ها تابعی از ماندگاری و استمرار هستند که توقف آن‌ها منوط به صدور قطعنامه‌ای از شورا در همین خصوص خواهد بود (ساعد، ۱۳۸۹: ۲۹).

نهاد تحریم کننده^۱ ممکن است دولت یک یا چند کشور از قبیل آمریکا و یا یک سازمان بین المللی از قبیل سازمان ملل باشد. کشور هدف^۲ کشوری است که مستقیماً مورد اعمال سیاست های تحریم واقع شده است. منظور از اهداف سیاست خارجی تغییر در رفتارهای سیاسی کشور هدف است که کشور تحریم کننده به طور صریح یا ضمنی در پی آن است (Hufbauer and el,2007:44).

در مجموع می توان گفت تحریم اقتصادی اقدام برنامه ریزی شده یک یا چند دولت از طریق محدود کردن مناسبات اقتصادی برای اعمال فشار بر کشور هدف با مقاصد مختلف سیاسی است (احمدی، ۱۳۹۲: ۷۵).

نوع شناسی تحریم ها

تحریم های اقتصادی را از جهات مختلف می توان دسته بندی کرد دریک تقسیم بندی کلی، تحریم های اقتصادی را می توان از سه جنبه گروه بندی کرد:

۱. اهداف تحریم ها
۲. تعداد کشورهای شرکت کننده
۳. دامنه پوشش بخش های اقتصادی

جنبه های فوق دارای رابطه متقابل اند و تحریم های اقتصادی هنگامی دارای بیشترین کار آیی خواهند بود که در طراحی آنها جنبه های فوق رعایت شده و بین اهداف تحریم، دامنه پوشش و ابزارهای مورد استفاده تناسب برقرار باشد. تحریم های اقتصادی اساساً " برای سه منظور بکار برده می شوند: نخست، مهار حکومت، دوم، تغییر رفتار حکومت و سوم، تغییر حکومت. به طور طبیعی هرچه هدف تحریم بلند پروازانه تر باشد، اجرای آن دشوارتر و پرهزینه تر خواهد بود. تحریم هایی که دارای اهداف بلند پروازانه هستند هنگامی موفق خواهند شد که بتوانند هزینه بسیار سنگینی بر کشور تحت تحریم وارد کنند. این امر مستلزم هدف قرار دادن بخش های متعدد و استراتژیک اقتصاد است که ضایعات اقتصادی و انسانی تحریم را بالا می برد. جدول شماره یک، اهداف تحریم های اقتصادی و این که هدف از تحریم جمهوری اسلامی ایران کدام یک است را نشان می دهد.

^۱ -Sender

^۲ -Target

جدول شماره ۱- جدول تبیین اهداف تحریم‌های اقتصادی

نوع هدف	روش‌های دستیابی به هدف	ویژگی هدف
تغییر حکومت	الف) وارد کردن حداکثر هزینه در کوتاه‌ترین زمان و گاه آماده کردن شرایط برای حمله نظامی به آن کشور. ب) هدف قرار دادن بخش‌های متعدد و استراتژیک اقتصاد	افزایش هزینه‌های بسیار سنگین در اداره کشور تحریم شده در عرصه‌های مختلف
مهار حکومت،	مهار حکومت از طریق کنترل قدرت نظامی و سیاسی حکومت و حفظ توازن قوا در یک منطقه معین. توضیح: این‌گونه تحریم‌ها هم‌زمان در دو عرصه عمل می‌کنند. از یکسو، جریان عرضه فن‌آوری و تجهیزات نظامی به کشور مورد نظر را هدف قرار می‌دهند. از سوی دیگر، منابع و سرچشمه‌های درآمد آن کشور را مورد هدف قرار می‌دهند	عدم دستیابی کشور تحریم شده به تجهیزات پیشرفته و فن‌آوری‌های نظامی، جلوگیری و تضعیف بنیه مالی کشور هدف
تغییر رفتار حکومت	افزایش هزینه تحریم‌ها با جلب موافقت اقتصادی و سیاسی کشورهای متعدد.	تغییر رفتار در جهت مورد نظر با استفاده از اقدامات تنبیهی و دادن امتیازات اقتصادی و سیاسی
هدف از تحریم‌های ایران	گرچه هدف اصلی تحریم کنندگان ایران تغییر حکومت است. اما با توجه به عدم دستیابی به نتایج مورد انتظار، بالا رفتن قدرت بازدارندگی نظام و هزینه‌ها و پیامدهای چنین اقدامی، در شرایط کنونی تغییر رفتار حکومت در دستور کار آنان قرار دارد.	

به لحاظ تعداد شرکت کنندگان، تحریم های اقتصادی می توانند به یک جانبه، چند جانبه و تحریم های شورای امنیت دسته بندی شود. اکثر تحریم های اقتصادی سده بیستم توسط آمریکا و به صورت یک جانبه، بدون مشارکت سایر کشورها به اجرا گذاشته شده اند. این گونه تحریم ها، به دلیل آنکه هزینه اعمال آنها بر دوش تنها یک کشور است و کشور تحت تحریم می تواند نیازهای اقتصادی خود را از کشورهای دیگر که در تحریم شرکت نکرده اند برآورده سازد، معمولاً از کار آیی و شانس موفقیت کمتری برخوردارند. از سوی دیگر، اعمال این تحریم ها مستلزم جلب موافقت سایر کشورها نیست و می توان آنها را با سرعت به اجرا گذاشت. رقابت اقتصادی بین کشورها و احتمال بروز تناقض بین منافع و سیاست خارجی کشور تحریم کننده و سایر کشورها نیز می تواند موجب تضعیف کار آیی تحریم های یک جانبه گردد. (زمانی، ۲۰۰۷: ۱۸) هر چند که تحریم های یک جانبه به تنهایی قادر به ایجاد تغییر نیستند اما می توانند برای نشان دادن رهبری و ایجاد تعهد، تمرکز بر یک موضوع و کسب حمایت بین المللی استفاده شوند. جدول شماره ۲ تحریم های اقتصادی را به لحاظ شرکت کنندگان نشان می دهد.

جدول شماره دو - جدول تحریم های اقتصادی به لحاظ تعداد شرکت کنندگان

نوع تحریم	ویژگی های تحریم
تحریم های یک جانبه	هزینه اعمال آنها بر دوش تنها یک کشور است. از کار آیی و شانس موفقیت کمی برخوردار است. می توان آنها را با سرعت به اجرا گذاشت. رقابت موجب تضعیف کار آیی تحریم های یک جانبه می گردد. به تنهایی قادر به ایجاد تغییر نیست. برای هشدار و بازدارندگی دیگر کشورها استفاده می شود.
تحریم های چند جانبه	تحریم چند جانبه حد میان تحریم های یک جانبه و همه جانبه است و در موارد مناسب می تواند از کار آیی و سرعت قابل توجهی برخوردار باشد
تحریم های شورای امنیت	مستلزم صدور قطعنامه توسط شورای امنیت سازمان ملل می باشند. این گونه تحریم ها می توانند از کار آیی بسیار بالایی برخوردار باشند. جلب موافقت کلیه اعضای دائمی شورای امنیت دشوار و زمان بر است، تعداد این تحریم ها محدود بوده و تنها در شرایط خاصی عملی می باشند.
جمع بندی	تحریم های اقتصادی علیه ایران در مقاطع مختلف با همه نوع از اشکال فوق روبه رو بوده است

به لحاظ دامنه پوشش بخش‌های اقتصادی، تحریم‌ها را می‌توان بر دو گونه کلی، فراگیر و هوشمند (یا هدفمند) تقسیم‌بندی کرد.

تحریم‌های فراگیر به تحریم‌هایی گفته می‌شود که آثار آن‌ها قابل کنترل نبوده و دامنه خسارات و ضایعات آن‌ها کلیه بخش‌های اقتصادی و گروه‌های اجتماعی، جمعیتی را در برگیرد. به عبارت دیگر، ابزار اقتصادی بکار گرفته شده دقت لازم را ندارند تا بتوانند دامنه خسارات تحریم را به بخش‌های اقتصادی و گروه‌های جمعیتی معینی محدود سازند و از بروز ضایعات انسانی شدید و پی آمده‌ای ناخواسته جلوگیری کنند. از سوی دیگر، تحریم هوشمند به تحریم‌هایی گفته می‌شود که می‌توانند فعالیت‌های اقتصادی معینی را هدف قرار دهند و دامنه خسارات تحریم را به گروه‌های اجتماعی معینی محدود سازند.

تفاوت تأثیرات تحریم‌های فراگیر و هوشمند

تحریم‌های اقتصادی فراگیر به رهبران سیاسی کشور تحت تحریم این فرصت را می‌دهند تا با برانگیختن احساسات و غرور ملی مردم کشور خود، تأثیر سیاسی تحریم را خنثی سازند و از سوی دیگر، ضایعات انسانی تحریم‌های فراگیر با ایجاد نارضایتی در افکار عمومی جهان حفظ اجماع بین‌المللی را که برای ادامه تحریم لازم هست را دشوار می‌سازند. تحریم‌های هوشمند، رهبران سیاسی کشور تحت تحریم را از فرصت‌های فوق محروم می‌سازند و با به حداقل رساندن ضایعات انسانی، حفظ اجماع جهانی برای ادامه تحریم را تسهیل می‌کنند. از سوی دیگر، تحریم‌های هوشمند با محدود کردن دامنه تحریم و دور زدن بخش‌های غیرضروری، هزینه اعمال تحریم را برای کشورهای تحریم کننده نیز کاهش می‌دهند. این امر مجدداً "ایجاد و حفظ اجماع جهانی را تسهیل و انگیزه اقتصادی کشورها را بر زیرپا گذاشتن تحریم به حداقل می‌رساند (همان ۲۲). جدول شماره ۳ تحریم‌های اقتصادی را به لحاظ دامنه پوشش نشان می‌دهد.

جدول شماره سه - جدول تحریم‌های اقتصادی به لحاظ دامنه پوشش بخش‌های اقتصادی

نوع تحریم	ویژگی‌های تحریم	تأثیرات تحریم
تحریم‌های هوشمند	فعالیت‌های اقتصادی معینی را هدف قرار دهند و دامنه خسارات تحریم را به گروه‌های اجتماعی معینی محدود می‌سازند. با محدود کردن دامنه تحریم و دور زدن بخش‌های غیرضروری، هزینه اعمال تحریم را برای کشورهای تحریم کننده نیز کاهش می‌دهند.	تحریم‌های هوشمند، رهبران سیاسی کشور تحت تحریم را از فرصت خنثی‌سازی تأثیر سیاسی تحریم محروم می‌سازند و با به حداقل رساندن ضایعات انسانی، حفظ اجماع جهانی برای ادامه تحریم را تسهیل می‌کنند
تحریم‌های فراگیر	آثار این نوع از تحریم‌ها قابل کنترل نبوده و دامنه خسارات و ضایعات آن‌ها کلیه بخش‌های اقتصادی و گروه‌های اجتماعی/جمعیتی را دربرمی‌گیرد.	<ul style="list-style-type: none"> - امکان برانگیختن احساسات و غرور ملی مردم کشور هدف، و خنثی‌سازی تأثیر سیاسی تحریم وجود دارد. - ضایعات انسانی تحریم‌های فراگیر با ایجاد نارضایتی در افکار عمومی جهان حفظ اجماع بین‌المللی را که برای ادامه تحریم لازم می‌باشد را دشوار می‌سازند
جمع بندی	تحریم‌های علیه ایران به لحاظ دامنه پوشش بخش‌های اقتصادی با "تحریم‌های فراگیر" هم‌خوانی دارد.	

تحریم‌های اقتصادی را از جهات دیگری نیز می‌توان دسته‌بندی کرد که از آن جمله بر اساس نیت آشکار و پنهان تحریم کنندگان است و می‌توان آن را به دو نوع کلی تقسیم‌بندی کرد:

الف- تحریم‌های اجباری

ب- تحریم‌های دست‌کاری یا اعمال نفوذ

وجه تمایز این تحریم‌ها در سه ویژگی است ۱- هدف ۲- مخاطب ۳- شیوه اجراست

(زهرانی، ۱۳۷۷: ۹) جدول شماره ۴ این وجوه تمایز را نشان می‌دهد.

جدول شماره چهار - ویژگی‌های تحریم‌ها

تحریم‌های اجباری	تحریم‌های دست‌کاری یا اعمال نفوذ	
تغییر رفتار، مخاطب حکومت، شیوه و روش آشکار و مستقیم است، هدف آشکارا اعلان می‌شود	بی‌ثبات‌سازی، مخاطب مردم، شیوه پیچیده آشکار و پنهان است، ایجاد فاصله بین مردم و رهبران‌شان است هدف مبهم باقی می‌ماند.	هدف
رهبری جامعه برای تأثیرگذاری تغییر سیاست‌ها و رفتار حکومت است	عموم مردم	مخاطب
وابستگی اقتصادی کشور هدف منجر به تغییر رفتار می‌شود	ایجاد شرایطی است که جامعه ناگزیر به تغییر رهبری سیاسی‌اش شود	شیوه اجرا
	در جوامعی کارآمد است که طبقه متوسط نسبت به دو طبقه فقیر و غنی حجیم‌تر است	سایر ویژگی‌های
	نوع تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران از هر دو نوع است.	نوع تحریم‌های ایران

تحریم‌های اعمال‌شده علیه ایران بعد از انقلاب اسلامی

الف - تحریم‌های اعمال‌شده توسط آمریکا: به‌طور کلی تحریم‌های آمریکا که بسیاری از آن‌ها به همراه کشورهای دیگر علیه کشور ایران صورت گرفته است را می‌توان به ۶ دوره اصلی تقسیم‌بندی نمود. جدول شماره ۵ مفاد و تاریخ شروع تحریم‌ها را نشان می‌دهد.

جدول شماره پنج - دوره های تحریم جمهوری اسلامی ایران

دوره	تاریخ	بهانه تحریم	مفاد تحریم
ابتدای انقلاب اسلامی	۱۹۷۹-۱۹۸۱	تسلیحات سفارت آمریکا	لغو قرارداد فروش صدها میلیون دلار تجهیزات نظامی، ممنوعیت فروش تجهیزات نظامی به ایران، مسدود نمودن ۱۲ میلیارد دلار دارایی های ایران در آمریکا، ممنوعیت کلیه مبادلات تجاری بین ایران و آمریکا
جنگ ایران و عراق	۱۹۸۱-۱۹۸۸	حمایت از تروریسم	منع صادرات و فروش تجهیزات نظامی به ایران، کنترل صادرات کالاهای دارای مصارف دوگانه نظامی غیرنظامی، قطع کلیه وام ها و کمک های مالی نهادهای بین المللی، ممنوعیت ورود کلیه کالاها و فرآورده های آمریکایی به ایران
دوره بازسازی	۱۹۸۹-۱۹۹۲		تصویب قانون منع گسترش تجهیزات نظامی ایران
(سیاست مهار دو جانبه)	۱۹۹۳-۲۰۰۱	حمایت از تروریسم و مخالفت با روند صلح خاورمیانه	منع مشارکت شرکت های آمریکایی در توسعه نفت ایران، منع کلی مبادلات اقتصادی، تجاری و سرمایه گذاری با ایران، تصویب قانون تحریم ایران ولی بی و مجازات کلیه شرکت های خارجی سرمایه گذار بیش از ۲۰ میلیون دلار در صنعت نفت ایران
پس از واقعه سپتامبر	۲۰۰۲-۲۰۰۳	قرار دادن ایران در محور شرارت	تشدید اجرای تحریم های سابق و تحریم شرکت های طرف قرارداد با ایران
پس از قطعنامه های شورای امنیت در بحب هسته ای	۲۰۰۳ تاکنون	تلاش برای تولید سلاح هسته ای	تحریم های آمریکا: اخراج حداقل ۱۰ فارغ التحصیل دانشگاه شریف در سال ۲۰۰۶، ممنوعیت کامل صدور تسلیحات و فروش فن آوری های نظامی به ایران و تحریم توسط شرکت های مایکروسافت و یاهو در ۲۰۰۷، تحریم های مالی توسط وزارت خزانه داری آمریکا در ۲۰۰۷، ممنوعیت خرید و فروش مواد کلیدی مورد استفاده در برنامه هسته ای و ممنوعیت مسافرت ۵ شخصیت درگیر در برنامه هسته ای در سال ۲۰۰۸، تحریم های یک جانبه در ۲۰۱۰ توسط کنگره، قانون تحمیل مجازات به شرکت های صادرکننده محصولات نفتی به ایران در ۲۰۱۰، تحریم های جدید علیه سپاه پاسداران نیروی مقاومت بسیج نیروی نظامی آن و فرماندهان آن، تحریم تاجر چینی برای متوقف کردن تجارت نفتی با ایران، ممنوعیت برای ساخت تأسیسات اتمی آب سنگین و مراکز غنی سازی اورانیوم. اجازه برای ایجاد محدودیت برای خطوط کشتیرانی تحریم های اتحادیه اروپا: ممنوعیت سرمایه گذاری مشترک با حضور ایران در ۲۰۱۰، تحریم ۲۸۰ شخص جدید از ایران در ۲۰۱۱، ممنوعیت عقد هرگونه قرارداد جدید واردات خرید و یا حمل و نقل نفت خام ایران و فرآورده های نفتی

ب- تحریم‌های سازمان ملل: تا سال ۲۰۱۰ شورای امنیت سازمان ملل متحد شش قطعنامه (۱۹۶۹، ۱۸۰۳، ۱۷۴۷، ۱۷۳۷، ۱۸۸۷ و ۱۹۲۹) را علیه ایران صادر کرده است. (احمدی، ۱۳۹۲: ۷۸-۷۷).

مفهوم شناسی اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی^۱، مفهومی جدید در ادبیات اقتصادی است و در سالهای اخیر برداشت‌های متفاوتی از آن ارائه شده است. برخی اقتصاد مقاومتی را به ریاضت اقتصادی تعبیر کرده‌اند. اقتصاد ریاضتی مبتنی بر پذیرش سختی‌های مضاعفی است که از سوی دولت به مردم تحمیل می‌گردد.

رویکرد «اقتصاد ریاضتی» که برای کاهش هزینه‌های دولتی - کاهش کسری بودجه و نیز ذخیره برای پرداخت دیون خارجی و داخلی انجام می‌پذیرد، و شامل اموری چون افزایش مالیات‌ها، کاهش حقوق و دستمزد، افزایش سن بازنشستگی، کاهش حقوق بازنشستگی، کاهش خدمات دولتی، استقرار خارجی ... و در نهایت اخراج‌های دسته‌جمعی کارمندان و کارگران (به‌ویژه حقوق‌بگیران دولت) است. اما اقتصاد مقاومتی، همان‌طور که از واژه مقاومت پیداست، رویکرد مبارزاتی در مقابله با تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی تحمیل شده از بیرون دارد.

اقتصاد مقاومتی در واقع تبدیل «تهدید به فرصت» است، مقاومتی در قبال تنگناهای ایجادشده است، لذا به هیچ‌وجهی رویکردهای اقتصاد ریاضتی را ملزم نمی‌نماید. از رویکردهای اقتصاد مقاومتی می‌توان به مواردی چون: کارآفرینی، افزایش صادرات غیرنفتی، حمایت از تولید داخلی، ارتقای کمیت و کیفیت تولید، افزایش تولید داخلی کالاها و محصولات وارداتی، تولید علم، رشد صنایع متفاوت، دور زدن تحریم، اصلاح امور بانکی و ... اشاره نمود. اقتصاد مقاومتی، نه فقط در شرایط بحران، بلکه همیشه خوب و لازمه اصلاح و رشد اقتصادی یک کشور است. در ریاضت اقتصادی، مردم سختی اقتصادی تحمل می‌کنند و چه بسا اقتصاد هم بهبودی نیابد. ریاضت اوج استیصال است.

بعضاً اقتصاد مقاومتی به اقتصاد بسته و اقتصاد زیرزمینی تعبیر می‌شود. اقتصاد زیرزمینی شامل آن دسته از فعالیت‌هایی است که به‌طور قانونی یا غیرقانونی انجام شده و درجایی ثبت نشده است. عملکرد عمومی اقتصاد، به‌گونه‌ای است که در همه کشورها کمابیش بخشی از فعالیت‌های

^۱ -Resilient Economy

اقتصادی، به خاطر گریز از محدودیت های وضع شده در قوانین و مقررات کشور، پنهانی انجام می شود. تولید کالاها و خدمات در این گروه از فعالیت های مولد، که آن را اقتصاد زیرزمینی می نامیم، به هراندازه خارج از چارچوب مجموعه اطلاعات مربوط به عملکرد عمومی اقتصاد باشند، به نسبت حجمی که دارند، می توانند موجب انحراف از تشخیص صحیح وضعیت و تجویز سیاست های نادرست باشند (اسفندیاری و دیگران، ۱۳۸۱: ۸۲).

آنچه عموماً از اقتصاد مقاومتی برداشت می شود، مواجهه با تحریم های اقتصادی است. به این معنا که اولاً راه هایی برای دور زدن تحریم ها جستجو شود و ثانیاً ظرفیت تحمل سختی و فشار در درون اقتصاد ملی، ارتقا یابد. برای مینا، می بایست در هر مقطع، حوزه های تحریم شده رصد برای جایگزین کردن آن ها اقداماتی صورت گیرد. این راهبرد به دلایل زیر ناکارآمد است:

✓ انفعالی بودن و رویکرد کنشی، واکنشی به تحریم های اتخاذ شده

✓ امکان تضعیف تدریجی اقتصاد ملی

✓ تحمیل هزینه های زیاد بر کشور در این فرایند

با نگاه ایجابی، اقتصاد مقاومتی یک الگوی اقتصادی برای نجات کشور از تحریم ها و سوء مدیریت ها تعریف می شود. «اقتصاد مقاومتی اقتصادی است که برای یک ملت، حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می کند (بیانات امام خامنه ای (مدظله العالی)، در دیدار دانشجویان، ۱۶/۰۵/۱۳۹۱). اقتصاد مقاومتی ایده و الگویی است که ضمن مقاوم سازی اقتصاد ملی، توان تحریم شکنی داشته و می تواند همه امکانات کشور را برای ایجاد یک نهاد اقتصادی قوی بسیج نماید (احمدی، ۱۳۹۲: ۴). اقتصاد مقاومتی، گفتمان الگویی اقتصادی است که ضمن مقاوم سازی اقتصاد ملی در برابر تهدیدات و توان تحریم شکنی، با رویکرد عقب راندن نظام سلطه، فرصت ساز، مولد، درونزا و برونگرا هست (همان، ۵). بر اساس این ایده و الگو، اقتصاد مقاومتی به معنی تشکیل یک جریان اقتصادی فعال برای مقابله با هرگونه بحران است. الگویی که در برابر بحران های اقتصادی رویکردی فعالانه دارد و می تواند پرفشارها و ضربه های اقتصادی که از سوی نیروهای دشمن وارد می شود، غلبه نموده و در شرایط بحرانی موانع را برطرف کند.

«اقتصاد مقاومتی» اصطلاحی است که در سال ۱۳۸۹ اولین بار از سوی مقام معظم رهبری

مدظله مطرح شد. ایشان در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور در تاریخ ۱۶ شهریور ۱۳۸۹

در شرایطی که تحریم‌های اقتصادی جدید علیه جمهوری اسلامی ایران وضع شده بود، راهکار مقابله با تحریم‌ها را اقتصاد مقاومتی دانستند و فرمودند: «ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور به وجود بیاوریم.» اقتصاد مقاومتی در حقیقت اقتصادی را ترسیم می‌کند که توانایی مقابله با شوک‌های واردشده بر اقتصاد را دارد. چنین اقتصادی باید قابلیت انعطاف در شرایط مختلف و توانایی عبور از بحران را داشته باشد. برای دستیابی به چنین اقتصادی لازم است نگاه بلندمدت به سیاست‌های اقتصادی وجود داشته باشد و زیرساخت‌های اقتصاد به گونه‌ای طراحی شوند تا در آینده چارچوب کلی اقتصاد در برابر انواع ناملایماتی نظیر تحریم‌ها توانایی مقابله داشته باشند. (تاری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴).

طبق نظر معمار اقتصاد مقاومتی، این اقتصاد "معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام یک‌کاره‌ای تدافعی نیست؛ اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند. یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تضمین‌کننده رشد و شکوفایی یک کشور باشد." (بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، در دیدار دانشجویان ۱۷/۵/۹۱)

در این فضا «اقتصاد مقاومتی» طراحی و مدل‌سازی ویژه‌ای از شرایط و سازوکارهای اقتصادی است که مبتنی بران، فضای اقتصادی کشور بر اساس فرض وجود حداکثر تحریم‌ها و فشارها، به صورت فعال و نه منفعل، طراحی می‌شود. در واقع «اقتصاد مقاومتی» بنیانی نظری و عملی برای مدل‌سازی گونه ویژه‌ای از اقتصاد است که فعلاً خود را برای مواجهه با تحریم‌ها، بیش از پیش آماده ساخته است. مکانیسم‌های اقتصادی، فضای کسب و کار، تجارت خارجی، نهادهای مالی و واسطه‌ای و... در اقتصاد مقاومتی بر این فرض طراحی می‌شوند که کشور در تعارض ایدئولوژیک دائمی با نظام سلطه است و هر ضربه اقتصادی از غرب ممکن است در هر لحظه به کشور وارد شود. در چنین فضایی، تحریم‌های اقتصادی نه تهدید، بلکه فرصت ویژه‌ای هستند که زیر فشار آن‌ها می‌توان راهبردهای اقتصاد مقاومتی را با قدرت و اجماع ملی همراه و پیاده‌سازی آن‌ها را تسریع کرد. در این رویکرد، کسب ثروت و درآمد ملی از مسیرهایی دنبال می‌شود که قدرت چانه‌زنی کشور در فضای سیاسی بین‌المللی را تقویت می‌کند، نه آنکه کشور ناگزیر باشد به دلیل مسائل اقتصادی از اهداف ایدئولوژیک خود در فضای سیاسی دست بکشد (پیغامی، ۱۳۹۰: ۶۴).

تاکنون برای مفهوم اقتصاد مقاومتی، تعاریف متفاوتی ارائه شده است. در این میان، تعریف جامع و

کامل از اقتصاد مقاومتی را خود رهبر فرزانه انقلاب ارائه داده‌اند. ایشان در دیدار با دانشجویان فرمودند: اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد. (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دیدار دانشجویان، در تاریخ ۱۶/۰۵/۹۱).

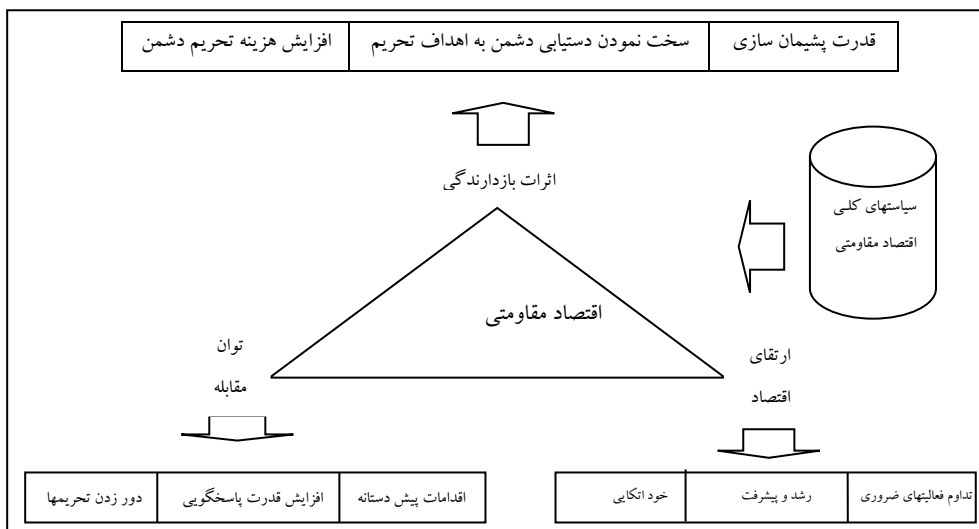
بر اساس این تعاریف، سیاست‌های کلی براساس شاخصه‌های زیرتنظیم می‌شود: واکنش هوشمند، فعال، سریع و به‌هنگام و دارای توانمندی‌های آفندی در مقابل تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی - کاهش حداکثری اتکاء بودجه و تراز تجاری به درآمدهای نفتی - توجه به عوامل آسیب‌زا و مصون‌ساز در حوزه اقتصادی - خوداتکایی در تأمین نیازهای اساسی جامعه - تنظیم قیمت تولیدات داخلی - حرکت بر اساس سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (نظیر: صرفه‌جویی، اقتصاد دانش‌بنیان، تقویت فرهنگ جهادی و...) - توجه به الزامات و ارکان اقتصاد مقاومتی همچون (کاهش وابستگی به نفت، مردمی کردن اقتصاد و...)

در این الگو، اقتصاد توانایی برای بهبود سریع از شوک‌های اقتصادی تخریب‌کننده خارجی را داشته و قدرت ایستادگی در برابر آثار این شوک‌ها را خواهد داشت. و رشد و شکوفایی اقتصادی زمینه و بستر مناسبی را برای فعالیت‌های دیگر تربیتی بشر فراهم می‌آورد. نرخ پایین بیکاری، بالا بودن بهره‌وری نیروی کار، دوقطبی نبودن جامعه، سرمایه اجتماعی بالا، تنوع درآمدهای صادراتی کشور، نرخ رشد اقتصادی بالا را می‌توان از شاخص‌های نشان‌دهنده برقراری اقتصاد مقاوم برشمرد.

در اندیشه مقام معظم رهبری، ۸ رکن، مردمی کردن اقتصاد، حمایت از تولید ملی، مدیریت منابع ارزی، مدیریت مصرف، اقتصاد دانش‌بنیان، کاهش وابستگی به نفت، حرکت بر اساس برنامه و پرهیز از سیاست‌های خلق‌الساعه، و اقتصاد کارآفرینی، به‌عنوان ارکان اقتصاد مقاومتی برجسته می‌باشند.

امروزه در مقابل فشار کشورهای بیگانه و تحریم اقتصادی دیگر جوامع، تقویت و حمایت از بنیان‌های اقتصادی کشور تحت عنوان اقتصاد مقاومتی مطرح می‌گردد. در واقع می‌توان اقتصاد مقاومتی را تبلور اقتصاد در مقابل تحریم‌ها و فشارهای خارجی و شکوفایی اقتصاد ملی تعریف نمود. عملی نمودن اقتصاد مقاومتی در جامعه تأثیر و نتایج مثبتی در عرصه اقتصادی به دنبال دارد که در نهایت رشد تولید داخلی و اقتصاد بومی را رقم می‌زند. از سوی دیگر این نوع اقتصاد با خودکفایی و استقلال اقتصادی رابطه‌ای مستقیم دارد. مقاومت در برابر تحریم‌های کشورهای بیگانه می‌تواند جامعه را از وابستگی برهاند و خوداتکایی و استقلال اقتصادی را رقم زند. نمودار شماره ۱

قابلیت‌های برگرفته از الگوی اقتصاد مقاومتی در برابر با تحریم‌های اقتصادی دشمنان را نشان می‌دهد .

نمودار شماره یک - قابلیت‌های اقتصاد مقاومتی در برابر تحریم‌های اقتصادی

روش تحقیق

این تحقیق از حیث روش توصیفی تحلیلی و مبتنی بر داده‌های کیفی می‌باشد، که جهت جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از دو شیوه اسنادی و میدانی استفاده شده است. در بخش کتابخانه‌ای مبانی نظری، اسناد و سوابق مورد مطالعه قرار گرفته و بر این مبنا مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی و همچنین مؤلفه‌های اثرپذیر از تحریم‌های اقتصادی احصا شده و بر اساس آن دو پرسشنامه تنظیم و توسط نخبگان علمی و خبرگان اجرایی بر اساس پنج گزینه خیلی کم تا خیلی زیاد مورد سنجش قرار گرفته است. به منظور تعیین پایایی پرسشنامه با کمک نرم‌افزار spss آلفای کرانباخ و محاسبه و نتیجه به شرح جدول شماره ۶ به دست آمد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد پرسشنامه از پایایی بالایی برخوردار است.

جدول شماره شش - نتایج محاسبه ضریب آلفای کرانباخ

پرسشنامه	سیاست کلی اقتصاد مقاومتی	تحریم‌های اقتصادی
ضریب آلفای کرانباخ	۰/۸۱	۰/۷۶

جامعه مورد مطالعه صاحب نظران و نخبگان مرتبط با مباحث اقتصادی شاغل در مجمع تشخیص مصلحت نظام، مجلس شورای اسلامی، وزارتخانه های اقتصادی و اساتید دانشگاه می باشد که از بین آنان حجم نمونه ای مشتمل بر ۱۶ نفر به طور هدفمند انتخاب گردیدند. جهت تجزیه و تحلیل استنباطی داده ها از روش آماری پارامتریک، آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل و یافته های پژوهش

اثرات تحریم های اقتصادی

یافته های این تحقیق حاکی از آن است که میزان تأثیرگذاری تحریم ها بر مؤلفه های مختلفی قابل مشاهده است که مهم ترین آن ها به ترتیب الویت، تأثیر بر سرمایه گذاری خارجی با میانگین $4/31$ ، ایجاد محدودیت های مالی با میانگین $4/13$ ، صادرات نفت با میانگین 4 ، کاهش فعالیت های عمرانی با میانگین $3/94$ ، صادرات کالاها و خدمات با میانگین $3/57$ ، ایجاد محدودیت های بیمه ای با میانگین $3/75$ و میزان تولید داخلی با میانگین $3/56$ می باشد. میزان ضریب همبستگی پیرسون در بین مؤلفه های فوق شدت بالای همبستگی را نشان می دهد به نحوی که بالاترین شدت همبستگی بین مؤلفه های سرمایه گذاری خارجی ($0/76$)، صادرات نفت ($0/72$) و ایجاد محدودیت های مالی ($0/71$) با تحریم های اقتصادی وجود دارد. نتایج به دست آمده به تفکیک هر مؤلفه در جدول شماره ۷ آمده است.

جدول شماره هفت - درصد فراوانی، میانگین رتبه‌ای مولفه‌های اثرپذیر از تحریم‌ها و میزان همبستگی آن با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون

مؤلفه‌های اثرپذیر	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	نمبره میانگین	اولویت بندی	میزان همبستگی	میزان معناداری
میزان دسترسی به کالاها، مواد، فناوری و تجهیزات مورد نیاز	۱۲,۵	۶,۳	۳۱,۳	۵۰	۱۲,۵	۳,۶۹	۷	۰/۵۷	۰/۰۰۰
ایجاد محدودیت‌های مالی	۳۱,۳	۰	۱۸,۸	۵۰	۳۱,۳	۴,۱۳	۲	۰/۷۱	۰/۰۰۰
صادرات کالاها و خدمات	۱۲,۵	۶,۳	۲۵	۵۶,۳	۱۲,۵	۳,۷۵	۵	۰/۵۳	۰/۰۱۱
حمل و نقل	۶,۳	۱۲,۵	۳۱,۳	۴۳,۸	۶,۳	۳,۳۱	۱۵	۰/۲۳	۰/۰۰۰
کاهش فعالیت پروژه‌های عمرانی	۱۸,۸	۰	۲۵,۰	۵۶,۳	۱۸,۸	۳,۹۴	۴	۰/۶۵	۰/۰۰۰
ایجاد محدودیت‌های بیمه‌ای	۱۸,۸	۶,۳	۳۱,۳	۴۳,۸	۱۸,۸	۳,۷۵	۶	۰/۳۵	۰/۰۰۰
حضور در کشورهای خارجی	۶,۳	۱۸,۸	۴۳,۸	۱۸,۸	۶,۳	۲,۸۸	۱۷	۰/۲۹	۰/۰۰۰
میزان دسترسی به خدمات آموزشی	۱۲,۵	۶,۳	۴۳,۸	۳۱,۳	۱۲,۵	۳,۳۸	۹	۰/۴۷	۰/۰۱۵
محدود شدن همکاری‌های فنی آژانس بین‌المللی اتمی با کشور	۱۲,۵	۱۲,۵	۳۱,۳	۴۳,۸	۱۲,۵	۳,۵۶	۱۲	۰/۴۱	۰/۰۰۰
تقویت پایگاه مخالفین	۰	۵۶,۳	۱۸,۸	۶,۳	۰	۲,۱۳	۲۰	۰/۲۸	۰/۰۰۰
روابط بین دولت-ملت	۰	۳۱,۳	۱۸,۸	۰	۰	۱,۶۹	۲۲	۰/۲۹	۰/۰۰۰
میزان بازدارندگی دفاعی کشور	۰	۳۱,۳	۱۲,۵	۱۲,۵	۰	۱,۹۴	۲۱	۰/۳۱	۰/۰۰۰
صادرات نفت	۳۱,۳	۶,۳	۱۸,۸	۴۳,۸	۳۱,۳	۴,۰۰	۳	۰/۷۲	۰/۰۰۰

۰/۰۱۶	۰/۶۳	۸	۳,۵۶	۱۲,۵	۴۳,۸	۳۱,۳	۱۲,۵	۱۲,۵	میزان تولید داخلی
۰/۰۰۰	۰/۵۸	۱۶	۳,۱۹	۱۲,۵	۲۵,۰	۳۷,۵	۱۸,۸	۱۲,۵	کاهش کیفیت کالاهای داخلی
۰/۰۰۰	۰/۵۵	۱۰	۳,۷۵	۱۸,۸	۴۳,۸	۳۱,۳	۶,۳	۱۸,۸	قدرت خرید مردم
۰/۰۰۰	۰/۵۱	۱۱	۳,۶۹	۱۸,۸	۳۷,۵	۳۷,۵	۶,۳	۱۸,۸	دسترسی مردم به خدمات
۰/۰۰۰	۰/۵۸	۱۳	۳,۵۶	۱۸,۸	۲۵,۰	۵۰	۶,۳	۱۸,۸	افزایش قاچاق کالا
۰/۰۰۰	۰/۴۷	۱۸	۲,۴۴	۰	۱۲,۵	۳۷,۵	۳۱,۳	۰	افزایش مشکلات و ناهنجاری های اجتماعی
۰/۰۲۳	۰/۷۶	۱	۴,۳۱	۵۰	۳۱,۳	۱۸,۸	۰	۵۰	سرمایه گذاری خارجی
۰/۰۰۰	۰/۵۱	۱۴	۳,۳۸	۱۲,۵	۳۱,۳	۴۳,۸	۶,۳	۱۲,۵	پیشرفت های علمی و پژوهشی
۰/۰۰۰	۰/۳۱	۱۹	۲,۳۱	۰	۱۲,۵	۲۵	۴۳,۸	۰	مؤلفه های امنیتی
			۳,۲۹	معدل میانگین					

اثرات اقتصاد مقاومتی

همان گونه که جدول شماره ۸ نشان می دهد هریک از بندهای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی در مقابله با تهدیدات و تحریم های اقتصادی دشمنان دارای برد و اثربخشی مشخصی است ، به نحوی که تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره وری با کسب بالاترین میانگین (۴/۴۴) بیشترین تأثیر را بر خنثی سازی اثرات تحریم ها داراست . از دیگر بندهای اثرگذار که طبق نظر نخبگان و خبرگان امتیاز بالاتری را به خود اختصاص داده اند می توان به افزایش تولید داخلی نهاده ها و کالاهای اساسی با میانگین (۴/۲۵)، تکالیف دولتی (به کارگیری از ظرفیت ها ، رصد برنامه های تحریم و مدیریت مخاطرات اقتصادی) با میانگین (۴/۲۵)، اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی با میانگین (۴/۰۶) و افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور با میانگین (۴) اشاره کرد.

جدول ۸- درصد فراوانی، میانگین رتبه‌ای تأثیر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر تحریم‌ها و میزان همبستگی آن با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون

میزان معناداری	میزان همبستگی	اولویت‌بندی	نمره میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نوع سیاست
۰/۰۰۰	۰/۵۹	۷	۳,۸۱	۳۱,۳	۳۱,۳	۲۵	۱۲,۵	۰	مشارکت مردمی
۰/۰۰۰	۰/۵۸	۶	۳,۹۴	۳۱,۳	۳۷,۵	۲۵	۶,۳	۰	اقتصاد دانش‌بنیان
۰/۰۰۰	۰/۲۱	۲۳	۲,۵۰	۶,۳	۱۲,۵	۲۵	۳۷,۵	۱۸,۸	استفاده از ظرفیت‌های اجرای طرح هدفمندی رایانه‌ها
۰/۰۰۰	۰/۵۴	۹	۳,۶۹	۳۱,۳	۳۱,۳	۱۸,۸	۱۲,۵	۶,۳	ارتقای سرمایه انسانی
۰/۰۰۰	۰/۷۶	۲	۴,۲۵	۵۰	۳۱,۳	۱۲,۵	۶,۳	۰	افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی
۰/۰۰۱	۰/۳۴	۱۷	۳,۳۸	۱۸,۸	۳۱,۳	۲۵	۱۸,۸	۶,۳	ایجاد ذخایر راهبردی
۰/۰۰۰	۰/۴۴	۱۳	۳,۵۰	۱۸,۸	۳۷,۵	۲۵	۱۲,۵	۶,۳	مدیریت مصرف
۰/۰۱۲	۰/۳۱	۱۸	۳,۳۱	۱۸,۸	۳۱,۳	۲۵	۱۲,۵	۱۲,۵	اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور
۰/۰۰۰	۰/۴۸	۸	۳,۸۱	۳۷,۵	۲۵	۱۸,۸	۱۸,۸	۰	حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات
۰/۰۰۰	۰/۲۵	۱۹	۳,۱۹	۱۲,۵	۲۵	۳۷,۵	۱۸,۸	۶,۳	توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی

۰/۰۰۰	۰/۷۳	۵	۴,۰۰	۴۳,۸	۲۵	۱۸,۸	۱۲,۵	۰	افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور
۰/۰۰۰	۰/۶۱	۱۰	۳,۶۳	۳۱,۳	۲۵	۱۸,۸	۲۵,۰	۰	مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز
۰/۰۰۰	۰/۲۷	۲۰	۳,۱۹	۱۲,۵	۲۵	۳۷,۵	۱۸,۸	۶,۳	افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز برای اثرگذاری در بازار جهانی
۰/۰۰۹	۰/۴۱	۱۲	۳,۵۶	۲۵	۳۱,۳	۲۵,۰	۱۲,۵	۶,۳	افزایش ارزش افزوده از طریق زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز
۰/۰۰۰	۰/۳۰	۱۵	۳,۴۴	۱۸,۸	۳۱,۳	۳۱,۳	۱۲,۵	۶,۳	صرفه جویی در هزینه های عمومی با تحول در ساختارها
۰/۰۱۳	۰/۶۸	۴	۴,۰۶	۴۳,۸	۳۱,۳	۱۲,۵	۱۲,۵	۰	اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی.
۰/۰۰۰	۰/۳۲	۱۶	۳,۴۴	۲۵	۳۱,۳	۱۸,۸	۱۲,۵	۱۲,۵	افزایش سالانه سهم صندوق

									توسعه ملی از منابع
۰/۰۰۰	۰/۴۳	۱۱	۳,۶۳	۳۱,۳	۲۵	۲۵	۱۲,۵	۶,۳	شفاف سازی اقتصاد
۰/۰۰۰	۰/۸۴	۱	۴,۴۴	۵۶,۳	۳۱,۳	۱۲,۵	۰	۰	تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت
۰/۰۰۰	۰/۳۱	۱۴	۳,۵۰	۳۱,۳	۲۵,۰	۱۸,۸	۱۲,۵	۱۲,۵	تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان سازی آن
۰/۰۱۶	۰/۶۹	۳	۴,۲۵	۵۰	۳۱,۳	۱۲,۵	۶,۳	۰	تکالیف دولتی (به کارگیری از ظرفیت ها، رصد برنامه های تحریم و مدیریت مخاطرات اقتصادی)
۰/۰۰۰	۰/۲۱	۲۱	۲,۹۴	۶,۳	۲۵	۳۱,۳	۳۱,۳	۶,۳	شفاف و روان سازی نظام توزیع و قیمت گذاری
۰/۰۱۱	۰/۱۷	۲۲	۲,۹۴	۱۲,۵	۱۸,۸	۲۵	۳۷,۵	۶,۳	افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن
			۳,۵۸	معدل میانگین					

انجام آزمون ضریب همبستگی پیرسون در خصوص میزان همبستگی هر یک از بندهای اقتصاد مقاومتی با خنثی سازی تحریم ها نیز نشان از شدت بالای اثرگذاری آن دارد به نحوی که بالاترین میزان شدت همبستگی را تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری به میزان ۰/۸۴، افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی با ۰/۷۶، افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور با ۰/۷۳، تکالیف دولتی (به‌کارگیری از ظرفیت‌ها، رصد برنامه‌های تحریم و مدیریت مخاطرات اقتصادی) با ۰/۶۹ و اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی با ضریب ۰/۶۸ داراست.

آزمون فرضیه پژوهش

فرضیه تحقیق: بین اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و شدت تأثیرگذاری تحریم‌های اقتصادی ارتباط معناداری وجود دارد.

با توجه به فرضیه تحقیق و با توجه به نتایج جدول شماره ۹- با اطمینان ۹۹ درصد و سطح خطای کوچک تراز ۰/۰۱ می‌توان گفت که بین اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و تحریم‌های اقتصادی ارتباط معناداری وجود دارد، از طرفی با توجه بین که این رابطه به صورت معکوس (منفی) است، به این مفهوم هست که هرچه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با اثربخشی بالاتری اجرا شود میزان تأثیر تحریم‌های اقتصادی کاهش می‌یابد. از طرف دیگر مقایسه میانگین نمرات میزان اثرگذاری تحریم‌ها و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نشان می‌دهد که این نمره معدل اثربخشی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را (۳/۵۸) و میزان اثرگذاری تحریم‌ها را (۳/۲۹) به دست آورده که این حکایت از قابلیت بالای اجرای سیاست‌های کلی در خنثی‌سازی اثرات تحریم‌های اقتصادی است به نحوی که اجرای اثربخش سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ضمن دستیابی به مقابله و خنثی‌سازی تحریم‌ها توان رشد و پیشرفت در شرایط بحرانی را نیز داراست.

جدول ارتباط بین اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و اثرگذاری تحریم‌ها بر اساس آزمون

ضریب همبستگی پیرسون

نوع آزمون	ضریب همبستگی	سطح معناداری	نتیجه آزمون
همبستگی پیرسون	-۰/۲۷۹	۰/۰۰۱	پذیرش فرضیه

نتیجه‌گیری

استفاده دشمنان از راهکارهای مختلف نظامی و سیاسی در فشار و ایجاد تغییر در رفتار جمهوری اسلامی، باعث گردیده است که به دلیل عدم رسیدن به نتایج مورد انتظار، در محاسبه‌ای دیگر طی سال‌های اخیر، تمرکز بر استفاده از ابزارهای اقتصادی را به منظور دستیابی به اهداف خود در دستور کار قرار دهند. فشارهای اقتصادی فراتر از روال معمول در سطح بین‌المللی در برخورد با کشور ایران توسط آنان مورداستفاده قرار گرفته و شکل تهدید و تهاجم در عرصه‌های اقتصادی به خود گرفته است. بررسی‌های به‌عمل‌آمده در این تحقیق در پاسخ به این سؤال که تحریم‌های اقتصادی چه تأثیری بر فعالیت‌های اقتصادی کشور گذارده است نشان داد که این تهدیدات و تحریم‌ها از جوانب مختلف به‌طور مستقیم و غیرمستقیم فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی جامعه را تحت تأثیر خود قرار داده است. مهم‌ترین اثرات تحریم‌های اقتصادی به شکل کاهش سرمایه‌گذاری خارجی، ایجاد محدودیت‌های مالی، کاهش صادرات نفت، کاهش فعالیت پروژه‌های عمرانی، کاهش صادرات کالاها و خدمات، ایجاد محدودیت‌های بیمه‌ای، کاهش دسترسی به کالاها، مواد، فناوری و تجهیزات موردنیاز، کاهش میزان تولید داخلی، کاهش میزان دسترسی به خدمات آموزشی پیشرفته و قدرت خرید مردم ظهور یافته است. شواهد و قرائن نشان از آن دارد که این تهدیدات رویکرد مردم محور داشته و ایجاد فاصله بین دولت - ملت را دنبال می‌نماید. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی برگرفته از آرا و منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و نظر کارشناسان متخصص دارای مؤلفه‌ها و اثراتی است که در صورت پیاده‌سازی و اجرای مناسب می‌تواند ضمن پاسخ به تهدیدات و تحریم‌ها، حتی در شرایط بحران رشد و پیشرفت اقتصادی را نیز به دنبال داشته باشد. در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق مبنی بر این که بین اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و مقابله با تحریم‌ها چه رابطه‌ای وجود دارد؟ نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که بین اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و تحریم‌های اقتصادی ارتباط معنادار و معکوس وجود دارد، بدین معنی که هرچه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با کارآمدی بالاتری اجرا شود میزان تأثیر تحریم‌های اقتصادی کاهش می‌یابد. از طرف دیگر مشخص گردید سیاست‌هایی چون تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری - افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاها، اساسی - به‌کارگیری حداکثری از ظرفیت‌ها، رصد برنامه‌های تحریم و مدیریت

مخاطرات اقتصادی- اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی- افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور- دانش بنیان کردن اقتصاد کشور- افزایش مشارکت مردمی- حمایت همه جانبه و هدفمند از صادرات کالاها و خدمات- ارتقای سرمایه انسانی بیشترین تأثیرات را در ایجاد مقابله و بازدارندگی در مقابل تهدیدات و تحریم های اقتصادی داراست.

فهرست منابع

الف - منابع فارسی

- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در سایت
- احمدی، علی (۱۳۹۲) اهداف شورای امنیت در اعمال تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست کلان، سال دوم، شماره دوم.
- اسفندیاری، علی اصغر، جمالی منش، آرش (۱۳۸۱) اقتصاد زیرزمینی و تأثیر آن بر اقتصاد ملی، فصلنامه پژوهشی اقتصادی، تهران، سال دوم، شماره سوم،
- بهروزی فر، مرتضی (۱۳۸۳)، اثر تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا بر اقتصاد بازرگان ایالات متحده و بازارهای جهانی انرژی، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۳۳.
- پیغامی، عادل، (۱۳۹۰/۷/۳)، مقاومت اقتصادی یا اقتصاد مقاومتی،
- تاری، فتح اله و کاویانی زهرا، ۱۳۹۲، مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی، فصلنامه سیاست اقتصاد کلان سال دوم، شماره دوم
- زمانی، هادی. (۲۰۰۷). کار آیی سیاست تحریم اقتصادی و چشم‌انداز قطعنامه 1737
- زهرانی، مصطفی. (۱۳۷۷). نظریه‌های تحریم اقتصادی. تهران: وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات. چاپ اول.
- ساعد، نادر، (۱۳۸۹). تحریم‌های نظامی جمهوری اسلامی ایران در قطعنامه‌های شورای امنیت. تهران: فصلنامه راهبرد دفاعی. سال هشتم. شماره ۲۹.
- کمیسیون اقتصاد کلان، بازرگانی و نظام اداری مجمع تشخیص مصلحت نظام (۱۳۹۲) فصلنامه سیاست کلان، سال دوم، شماره دوم.
- یاور، کاظم، محسنی، رضا، (۱۳۸۸)، آثار تحریم‌های تجاری و مالی بر اقتصاد ایران، تهران، فصلنامه مجلس و پژوهش، سال ۱۶، شماره ۱۶.

- www.khamenei.ir
- <http://farsi.khamenei.ir/>
- www.hadizamani.com

ب- منابع انگلیسی

- Galtung, John;(۱۹۶۷) On the Effects of International Economic Sanctions; World Politics; Vol. 19..
- Hufbauer Gary and Barbara Oegg(۲۰۰۳), The Impact of Economic Sanctions on US Trade: Andrew Rose's, International Economics Policy Briefs , Number PB03-4
- Hufbauer Gary and C,Jeffrey J.Schott,Kimberly Ann Elliott,and Barbara Oegg(2007).Economic Sanctions Reconsidered:History and Current Policy , 3rd,Institute for International Economics,Washington DC.